

สภาพสังคมไทย

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมหรือสังคมชนบทที่เรียกสังคมไทยว่าเป็นสังคมเกษตรกรรม นั้น ก็เพราะการคงอยู่ของสังคมไทยส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับ การเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ อาชีพทางเกษตรเป็นอาชีพหลักที่เป็นตัวผลิตรายได้ ส่วนใหญ่ของประเทศเกือบ 90 เปอร์เซ็นต์ของประชากรที่ทำงานได้ระหว่างช่วงอายุ 15 - 60 ปี มีอาชีพและกิจกรรมประจำโดยตรงในการเกษตร¹ เช่น ทำนา ปลูกพืช ทำไร่ ทำสวน เป็นต้น

สภาพสังคมเกษตรกรรมนั้นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศถึง 84 เปอร์เซ็นต์กระจุกกระจายกันอยู่ตามชนบทหรือเรียกได้ว่าเป็นสังคมชนบท (Rural Society) คือสังคมที่คนส่วนใหญ่อยู่นอกเขตเมือง โดยจะเห็นได้จากจำนวนสถิติประชากรไทยในปี พ.ศ. 2518 ที่เป็นชาวเมืองและชนบท

---

¹ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย (พระนคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง
จงเจริญ, 2513), หน้า 198.

ตารางที่ 1 สถิติจำนวนประชากรไทยทั้งชาวเมืองและชาวชนบท พ.ศ. 2518

พ.ศ.	ประชากรทั้งหมด (หน่วย : ล้านคน)	ประชากรในชนบท	ประชากรในเมือง
2503	26.50	23.27	3.27
2513	36.03	30.77	5.26
2518	42.06	35.66	6.40
2523	48.62	40.82	7.79
2528	55.45	45.98	9.48

ที่มา สถิติจำนวนประชากรไทยทั้งชาวเมืองและชาวชนบท พ.ศ. 2518 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สังคมไทยที่เป็นสังคมเกษตรกรรมหรือสังคมชนบทที่เป็นสังคมที่มีวิวัฒนาการเป็นเวลายาวนาน สถาบันหลักต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของโครงสร้างสังคมไทยก็มีความต่อเนื่องมาโดยตลอดไม่ขาดสาย เช่น สถาบันพระพุทธศาสนา สถาบันครอบครัว สถาบันราชการ วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น ความต่อเนื่องในที่นี้หมายถึง เนื้อหาและลักษณะสำคัญของสถาบัน มิได้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบ เช่น เนื้อหาสำคัญของระบบการเมือง ซึ่งแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบ และการจัดรูปองค์กรทางการเมืองใหม่ แต่มีลักษณะของการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง โดยมีได้แพร่ขยายขอบเขตของวงการเมืองออกไปนอกเขตเมืองหลวง¹ การที่สังคมไทยมีวิวัฒนาการเป็นเวลายาวนานประกอบด้วยเป็นสังคมชนบทก็ได้มีนักวิชาการเรียกสังคมไทยว่าเป็นสังคมประเพณีนิยม

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย, สังคมนิยม, คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิชเชต, 2519) หน้า 237.

(Traditional Society)¹ เนื่องจากสังคมไทยมีประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นพวกชาวนา ชาวไร่ และคนส่วนใหญ่ของประเทศเหล่านี้มักจะมีคติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางธรรมเนียมประเพณีของสังคมอย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้ามาก²

สังคมไทยจึงมีลักษณะเด่นแบบสังคมดั้งเดิมทั้งหลาย นั่นก็คือการยึดถือประเพณีเก่า ๆ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต การอาศัยสัมพันธ์ภาพแบบเครือญาติ หรือเพื่อนฝูงใกล้ชิดเป็นเครื่องกำหนดความสัมพันธ์และไว้วางใจกัน การเป็นคนเชื่อถือโชคกลาง³ และยังให้ความสนใจกับโหราศาสตร์และฤกษ์ยามต่าง ๆ รวมทั้งไสยศาสตร์⁴ จากสภาพสังคมดังกล่าวประกอบกับการผสมผสานของสถาบันต่าง ๆ ในสังคมมีอิทธิพลทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าค่านิยม (Value) ของสังคมไทย อันมีผลต่อการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกของแต่ละสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง สังคมจะเจริญก้าวหน้าหรือเสื่อมไปในทิศทางใดขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมนั้น ๆ เพราะฉะนั้นค่านิยมจึงมีความสำคัญต่อความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม⁵

¹William J. Siffin, The Thai Bureaucracy Institutional Change and Development (Honolulu : East-West Center Press, 1966) p.7.

²สนิท สมัครการ, "พัฒนาการแนวคิดและทฤษฎีของมานุษยวิทยา" มานุษยวิทยา, จิตวิทยา สังคม, สังคมวิทยา, พัฒนาการแนวความคิดและทฤษฎี (กรุงเทพมหานคร : เกรวาร์ณาการพิมพ์, 2521), หน้า 66 - 67.

³ไพฑูริย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทยและหลักการพัฒนาชุมชน (พระนคร : โรงพิมพ์เกื้อกูล, 2506), หน้า 58.

⁴อานนท์ อากาศิรมย์, มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย (นครหลวงกรุงเทพธนบุรี โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2515), หน้า 116.

⁵เรื่องเดียวกันหน้า 119.

อย่างไรก็ดีการที่จะเข้าใจถึงค่านิยมของสังคมไทยได้ค่านั้น จะต้องศึกษาถึงสถาบันต่าง ๆ ในสังคมที่มีอิทธิพลต่อค่านิยมนั้น ๆ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันพระ-พุทธศาสนา สถาบันการศึกษา สถาบันสื่อสารมวลชน และระบบราชการซึ่งเป็นสถาบันหลักๆ ในการสร้างค่านิยมให้กับคนในสังคม

สถาบันครอบครัว

ครอบครัวถือเป็นหน่วยของสังคมที่เป็นพื้นฐานและเล็กที่สุด ครอบครัวไทยมีขนาดไม่ใหญ่นัก/ประกอบด้วยสมาชิกประมาณ 5 - 6 คน¹ ซึ่งเป็นเครือญาติที่ใกล้ชิดที่สุด โดยมีพ่อ แม่ และลูกเป็นหลักอาจมี ปู่ ย่า ตา ยาย มาเป็นสมาชิกสมทบบ้าง

ลักษณะครอบครัวไทยเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family)² สืบมาจากสมาชิกที่ประกอบเป็นครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของคณาจารย์ในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่าลักษณะของครอบครัวในประเทศไทยโดยเฉลี่ยส่วนใหญ่ 92.51 เปอร์เซ็นต์ เป็นครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบด้วย บิดา มารดา และบุตร หากจะมีหลายครอบครัวอยู่ในบ้านเรือนเดียวกันก็จะเป็นส่วนน้อยมาก³

ความสัมพันธ์ของครอบครัวถึงความผูกพันทางสายโลหิตทุกคนในครอบครัวให้

¹Wendell Blanchard Thailand : Its People, its Society, its Culture (New Heaven Connecticut : Human Relations Area Filer Inc., 1958), p.9

²เกอร์ฮาร์ด เลนส์กี, มนุษย์กับสังคม ความรู้เบื้องต้นตามแนวสังคมวิทยาภาคแปลและเรียบเรียง โดยยุทธศักดิ์ เศษยานต์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2522) หน้า 57.

³มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ รายงานผลการวิจัย เรื่อง ลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย (พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2515) หน้า 42.

ความร่วมมือกัน ผู้ชายเป็นใหญ่กว่าผู้หญิง คือ เป็นหัวหน้าครอบครัว พ่อมีฐานะเป็นหัวหน้า¹

ในส่วนพฤติกรรมความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ครอบครัวไทยเน้นการปกครองภายในครอบครัวแบบอัคราธิปไตย (Autocracy) ผู้มีอำนาจสูงสุดในครอบครัว คือ พ่อ หรือหัวหน้าครอบครัว ลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวเป็นไปในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่และผู้ย่อย (Superior - Subordinate Relationship) โดยทั่วไปความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างเด็กกับสมาชิกคนอื่นในครอบครัวมักจะเน้นที่การเคารพ และเชื่อฟังผู้อาวุโสตลอดจนความสุภาพอ่อนโยน จากลักษณะความสัมพันธ์ของครอบครัวดังกล่าวได้กลายเป็นการสร้างค่านิยมเรื่องอาวุโสและอำนาจนิยมขึ้นซึ่งแนวทางปฏิบัติหรือทัศนคติบางประการที่เป็นแบบประธาธิปไตย เช่น ความรู้สึกในค่านความเท่าเทียมกัน การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์กัน โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับการเมือง จึงเป็นสิ่งที่สมาชิกภายในครอบครัวไม่คุ้นเคยและแทบจะไม่เคยทำมาก่อน²

สถาบันพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนากับสังคมไทยได้คลุกเคล้ากันมาตลอดเวลายาวนาน ตั้งแต่พระพุทธศาสนาแผ่เข้ามาถึงดินคนไทย คนไทยก็รับนับถือกันมาตลอดนับเป็นเวลาช้านานตั้งแต่ก่อนจะตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีแล้ว ชีวิตคนไทยในสังคมไทยส่วนใหญ่ เกิด แก่ เจ็บ และ ตาย อยู่กับพระพุทธศาสนาตลอด³ โดยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงเป็นสถาบันที่

¹ อรงค์ ศรีสวัสดิ์, สังคมวิทยาชนบท (พระนคร : คณะวิทยาศาสตร์และอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2515), หน้า 59.

² Thinapan Nakata, The Problems of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and Socialization of Colledge Students (Bangkok : Praepittaya International, 1975), p. 64.

³ สมเด็จพระญาณสังวร, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), หน้า 23.

ได้รับการยกย่องว่ามีความสำคัญควบคู่กับชาติไทยอยู่เสมอมา¹

ในส่วนที่เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอน ซึ่งรวมอยู่ในพระไตรปิฎกซึ่งประกอบด้วย พระสุตฺต พระวินัย และพระอภิธรรม ตามลักษณะของคำสอนนั้นไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือปัญหาเกี่ยวกับความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนที่คลาดเคลื่อนหรือการตีความจากคำสอนในพระพุทธศาสนา เช่น หลักแห่งกรรมหรือคำสอนที่ไม่ยึดมั่นในตัวตนที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของประชาชนทำให้เป็นผู้อยู่มัวหมองในเรื่องอำนาจและไม่คิดทำการรุนแรง² หรือความหมายของคำว่าสันโดษ เป็นอันจากการวิจัยของคณาจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่าประชาชนที่เป็นชาวพุทธประมาณร้อยละ 56.0 ไม่เข้าใจความหมายคำว่าสันโดษ หรือเข้าใจผิดเพี้ยนไปจากความหมายที่ถูกต้อง เช่น มีความเข้าใจว่า สันโดษ หมายถึงการไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องของผู้อื่นจึงทำให้ประชาชนดังกล่าวไม่ชวนชวนและแสวงหาเท่าที่ควร ในทางการเมืองแล้วก็ไม่อยากไปยุ่งเกี่ยวกับอะไร ไม่อยากไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ขัดกับหลักการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย³

การที่พุทธศาสนาได้คลุกคลีกับชีวิตคนไทยมาโดยตลอดและเป็นเวลายาวนานที่ต่อเนื่องกันมาดังกล่าวนี้นี้จึงทำให้พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรมและทัศนคติรวมทั้งการสร้างค่านิยมของคนไทยมาก พิจารณาในส่วนของการเลื่อมใสของคนไทยที่มีต่อพุทธศาสนานั้น ถ้ามองในแง่ของการที่คนไทยได้เข้าบวชและจำพรรษาอยู่ในพุทธ-

¹หินพันธุภาคะตะ, "พระพุทธศาสนากับจริยธรรมในการบริหาร" วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ 7 (มกราคม 2510) : 42.

²Siffin, The Thai Bureaucracy Institutional Change and Development, p. 133.

³มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์, รายงานการวิจัย ลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย, หน้า 151, 166.

ศาสนาแล้ว การวิจัยของคณาจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยการสอบถามพระสงฆ์พบว่าส่วนใหญ่มาบวชเพราะเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนามีร้อยละ 58.6 บวชจำพรรษาอยู่นานระหว่าง 1 - 5 พรรษา ขึ้นไปมีร้อยละ 50.3 และบวชจำพรรษาตั้งแต่ 5 พรรษาขึ้นไปมีร้อยละ 30.0 ส่วนที่บวชและจำพรรษาไม่ถึง 1 พรรชามีร้อยละ 19.7 ซึ่งมีเป็นจำนวนน้อย¹

จากข้อมูลของผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อคนไทยในความเลื่อมใสและศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการยืนยันถึงความมั่นคงของพุทธศาสนาในประเทศไทย หากจะมองในอีกแง่หนึ่งถึงความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพุทธศาสนาโดยการสอบถามพระภิกษุสงฆ์แล้ว ความเห็นของพระสงฆ์มีถึงร้อยละ 92.1 แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนา ซึ่งจะดูได้จากพฤติกรรมที่ชาวบ้านมีเรื่องหรือปัญหาอะไรมักจะมาขอความเห็นจากพระสงฆ์ จากการสอบถามพระสงฆ์ตามความเห็นของพระสงฆ์แล้ว ในเรื่องนี้พระสงฆ์ร้อยละ 58.3 เห็นว่าชาวบ้านเมื่อมีเรื่องหรือปัญหาอะไรหากปรึกษาแล้วส่วนมากนำไปปฏิบัติซึ่งการวิจัยดังกล่าวนี้ก็เป็นที่ยืนยันสนับสนุนอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อความคิด เห็นและพฤติกรรมของคนไทย ฉะนั้น ถ้าในเรื่องที่ชาวบ้านมาปรึกษาพระสงฆ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง เช่น ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรแล้วก็จะมีส่วนต่อการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชนมากพอสมควร

นอกจากอิทธิพลของพุทธศาสนาแล้วยังมีปัญหาในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนาคืออิทธิพลของไสยศาสตร์ที่ผสมผสานมากับพุทธศาสนาว่าไสยศาสตร์นั้นมีอิทธิพลต่อชาวพุทธมากน้อยแค่ไหน จากการวิจัยดังกล่าวได้สอบถามความเห็นของพระสงฆ์ มีพระสงฆ์ที่แสดงความเห็นว่าชาวบ้านมาปรึกษาขอให้พระสงฆ์ช่วยคุณุณย์ยาม ท่านายโชคชะตาอนาคต

¹เรื่องเดียวกัน หน้า 140.

ถึงร้อยละ 66.1 จากพฤติกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า แม้พุทธศาสนาจะมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย แต่ก็มีไสยศาสตร์ที่ผสมผสานเข้าไปด้วยซึ่งสิ่งนี้ทำให้เกิดพฤติกรรมของชาวบ้านในลักษณะที่ยังขาดการใช้เหตุผล และการพิจารณาที่ไม่เป็นตัวของตัวเอง ลักษณะจิตใจดังกล่าวนี้เป็นรากฐานทำให้เป็นผู้ขาดความริเริ่ม ไม่เป็นคนค้นคว้าต่อสู้ มักยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ ปล่อยให้เป็นไปตามโชคชะตา ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้ในทางการเมืองแล้วจะกลายเป็นเครื่องมือของผู้แสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองได้ง่าย

จะเห็นได้ว่าในส่วนสถาบันศาสนานั้น พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและความนึกคิดของคนไทยอยู่มาก หากมองในแง่หลักธรรมจริง ๆ แล้วพุทธศาสนาก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ความผสมผสานของอิทธิพลไสยศาสตร์ที่คลาดเคลื่อนหรือตีความที่ไม่ตรงกับหลักการที่แท้จริง จึงมีอิทธิพลทำให้เกิดค่านิยมในเรื่องการขาดความสำนึกทางการเมือง ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองขาดความเชื่อมั่นตนเอง ยอมรับในเรื่องอำนาจ ไม่อยากยุ่งเกี่ยวกับสังคม ซึ่ง เป็นลักษณะของค่านิยมที่ไม่เอื้อต่อประชาธิปไตย

สถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษาของคนไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี จนกระทั่งถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น วัดและวังเป็นสถาบันหลักในการประสิทธิ์ประสาทความรู้มาตลอดและได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ. 2435 ซึ่งตรงกับรัชกาลพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์¹ ได้มีการจัดตั้งกระทรวงธรรมการขึ้น ถึง พ.ศ. 2464 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มมีการใช้การศึกษาภาคบังคับ โดยประกาศใช้เป็นพระราชบัญญัติประถม

¹ Fred W. Riggs, Thailand, The Modernization of a Bureaucratic Polity, (Honolulu : East West Center Press, 1966), p.80.

ศึกษา¹

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ พ.ศ. 2475 ก็ได้มีแผนการศึกษาแห่งชาติออกประกาศใช้ 3 ฉบับคือ แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ระยะเวลาที่ 1 พ.ศ. 2504 - 2506 ระยะเวลาที่ 2 พ.ศ. 2507 - 2509 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2510 - 2514 และฉบับที่ 3 พ.ศ. 2515 โดยกำหนดความมุ่งหมายในการศึกษาของชาติไว้ 5 ปี คือระหว่าง พ.ศ. 2515 - 2519 ในช่วงนี้ จึงได้เริ่มมีจุดมุ่งหมายทางการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตใจของคนไทยให้เอื้อต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย² โดยก่อนหน้านั้นไม่ได้มีจุดมุ่งหมายการศึกษาเพื่อให้มีจิตใจที่เอื้อต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด ฉะนั้นจึงจะเห็นได้ว่า การให้การเรียนรู้โดยสถาบันการศึกษา สำหรับจิตใจที่เป็นประชาธิปไตยของคนไทยนี้ยังมีน้อยมาก และยังเป็นระยะเวลาอันสั้นอยู่ แม้ตัวครูผู้สอนซึ่งจะเป็นผู้มีบทบาทในการที่จะให้การเรียนรู้เกี่ยวกับจิตใจแก่เด็กในระบอบประชาธิปไตยนั้นเอง ก็ยังไม่มีจิตใจที่เป็นประชาธิปไตยมากนัก ซึ่งจะได้เห็นได้จากผลงานวิจัยที่พบว่าครูไทยส่วนใหญ่ (แม้จะศึกษาเฉพาะครูในกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2519 ทั้งครูที่สอนโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนเอกชน ก็พอจะอ้างถึงได้กับครูไทยส่วนใหญ่) มีจิตใจหรือทัศนคติ

¹ เกหลง ปราวสิทธิ์, ประวัติการศึกษาประเทศไทย (พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมการศึกษา, 2503), หน้า 10.

² กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 364.

กระทรวงศึกษาธิการ, เอกสารการศึกษาระดับที่ 6 แผนการศึกษาแห่งชาติ, (พระนคร : โรงพิมพ์ ร.ส.พ., 2504), หน้า 31.

กระทรวงศึกษาธิการ, แผนพัฒนาการศึกษาระดับที่ 3/2515 - 2519 (พระนคร : โรงพิมพ์ศาสนา, 2515), หน้า 78.

ทางการ เมืองแบบผสมระหว่างประชาธิปไตยกับเผด็จการ¹ ซึ่งสิ่งนี้ก็จะมียลต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการ เมืองต่อประชาชนชาวไทย

หากจะพิจารณาในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีการสอนก็เป็นไปในลักษณะครูเป็นผู้ให้นักเรียนเป็นผู้รับมากกว่า ซึ่งลักษณะการสอนเช่นนี้ก็เป็นที่ไม่เอื้อต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย แม้ในระดับอุดมศึกษาส่วนใหญ่ก็ไม่แตกต่างในลักษณะการสอนดังกล่าวกันมากนัก คืออาจให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งบ้างแต่ก็ไม่มากนัก ซึ่งก็เป็นผลมาจากการเรียนรู้มาในระดับพื้นฐานของโรงเรียนนั่นเอง นอกจากนี้มหาวิทยาลัยในประเทศไทยก็ยังไม่ีปรัชญาการศึกษาที่มากไปกว่าการผลิตนักวิชาชีพชั้นสูง เนื่องจากมหาวิทยาลัยไทยถูกรวบง่าด้วยระบบราชการ จึงมักขาดความริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการดังจะเห็นได้จากผลงานค้นคว้าของสำเนา ขจรศิลป์ ในปี พ.ศ. 2514 ซึ่งได้ศึกษาถึงทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการเมืองสรุปได้ว่า การอบรมกล่อมเกล่าในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ไม่มีผลต่อการเพิ่มความเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตยเลย²

นี่ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่านอกจากวิธีการสอนและจุดมุ่งหมายในการศึกษาของสถาบันการศึกษาในประเทศไทยจะไม่เอื้อต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้ว แม้ในจำนวนผู้ไม่รู้หนังสือคือไม่สามารถอ่านหรือเขียนหนังสือได้ในประเทศเองก็มีอยู่ถึงร้อยละ 30³ และแม้ในจำนวนประชาชนส่วนใหญ่ที่รู้หนังสือเองก็เป็นผู้จบการศึกษาชั้น

¹ พลศักดิ์ จิตรโกกรศิริ, "วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519)

² สำเนา ขจรศิลป์, "ทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการเมือง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2514)

³ ชูเกียรติ อุทกะพันธ์ และอิสระ บันชุก, "สัมภาษณ์ นายเกรียง กิริติกร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ" วิทยาสาร 23 (กรกฎาคม 2515) : 54.

ประณมที่ 4 และไม่มีโอกาสที่จะได้เรียนก่อนานไปก็จะล้มหนังสือที่ได้เรียนมาเสียอีก นอกจากนั้นพฤติกรรมของนักเรียนในขณะที่เรียนอยู่จากการวิจัยของคณาจารย์ คณะรัฐ-ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งได้สอบถามครูที่มีประสบการณ์สอนมีครูเป็นจำนวน ร้อยละ 51.02 ให้ความเห็นว่า เด็กส่วนใหญ่กลัวครู เกี่ยวกับลักษณะการแสดงความคิดเห็นของเด็กนักเรียนในชั้นเรียนปรากฏว่าครูเป็นจำนวนร้อยละ 62.66 ได้ให้คำตอบว่า เด็กนักเรียนส่วนใหญ่ไม่ชอบแสดงความคิดเห็นของตัวเอง และครูอีกร้อยละ 55.01 เห็นว่าเด็กนักเรียนไม่กล้าตัดสินใจ และไม่คอยกล้าตอบคำถาม นอกจากนั้นความรู้สึกของครู เป็นจำนวนมากถึงร้อยละ 84.13 มีความเห็นว่าเด็กนักเรียนส่วนใหญ่เชื่อตามที่ครูสอนและความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้นำของเด็กนักเรียนในสายตาของครู จากผลการสอบถามพบว่า เด็กนักเรียนส่วนใหญ่ในทุกภาคของประเทศไทยไม่ต้องการเป็นผู้นำ โดยมีครูเป็นจำนวนร้อยละ 54.57 เห็นว่าเด็กนักเรียนชอบเป็นผู้ตามและไม่ชอบเป็นผู้นำเพื่อนฝูง

พฤติกรรมดังกล่าว เป็นการชี้ให้เห็นว่าสถาบันการศึกษามีส่วนสร้างค่านิยมเรื่อง อำนาจนิยมขึ้นมากกว่าที่จะสร้างค่านิยมที่จะเชื่อต่อประชาธิปไตย

โดยสรุปแล้วในส่วนที่เกี่ยวกับสถาบันการศึกษานั้นก็ไม่ได้สร้างค่านิยมที่จะเชื่อต่อ การปกครองระบอบประชาธิปไตยนัก แต่ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างค่านิยมในเรื่อง อำนาจนิยมมากกว่า ซึ่งจะเห็นได้จากระบบการเรียนการสอนดังกล่าวที่เน้นในเรื่องครู เป็นผู้ให้เด็กเรียนเป็นผู้รับ และแม้ว่าในแผนการศึกษาจะมีเป้าหมายที่จะพัฒนาจิตใจของ คนไทยให้เชื่อต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็ตาม แต่ก็เพิ่งจะเป็นการเริ่มในระยะ เวลาไม่นานนักคือ เมื่อมีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 3 พ.ศ. 2515 นี้เอง ซึ่งก็จะยังไม่เกิดผลในระยะเวลานี้สั้น สำหรับการสร้างสรรค์จิตใจที่เป็นประชาธิปไตยของพลเมืองของชาติ

สถาบันสื่อมวลชน

สื่อมวลชนได้แก่บรรดาหนังสือพิมพ์ สิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ วิทยุ และโทรทัศน์ ได้มีบทบาทอย่างมากในการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนในบรรดาสื่อมวลชนด้วยกันแล้ว หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่เก่าแก่ที่สุด ซึ่งกำเนิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์¹ หากจะดูบทบาทหนังสือพิมพ์แล้ว

หนังสือพิมพ์ที่ตีพิมพ์หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีบทบาทในการให้การเรียนรู้ทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนมาก แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ระยะต่อ ๆ มารัฐบาลทหารที่เข้ามาปกครองประเทศได้เข้ามาควบคุมการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์มากขึ้น ๆ เป็นลำดับ ทำให้เสรีภาพหนังสือพิมพ์ลดน้อยลงเป็นลำดับ ดังจะเห็นได้ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีคำสั่งคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 17 ไม่ให้มีการออกหนังสือใหม่อีก นอกจากนี้ก็ยังมีกฎหมายที่ควบคุมหนังสือพิมพ์มิให้มีเสรีภาพอีก เช่น พ.ร.บ. การพิมพ์ พ.ศ. 2482 และคำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินฉบับที่ 42 ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองลงโทษผู้ประกอบอาชีพหนังสือพิมพ์ได้หลายประการ จึงเป็นการทำให้กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยต้องซังกดงไป และระยะหลังจะปรากฏว่าสื่อมวลชนมักจะมีตีพิมพ์ข่าวที่ไม่เอื้อต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยนัก หลายครั้งหนังสือพิมพ์มักจะทำให้ความสำคัญต่อสิ่งที่ไม่ค่อยสำคัญ เช่น ข่าว ส.ส. โภยหัวประท้วงรัฐบาล ฯลฯ ย่อมเป็นผลให้ความหวังประชาชนและผู้มีอำนาจที่มีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยต้องเสื่อมลง²

006058

¹เสดา เรชะรุจิ, หนึ่งศตวรรษกับหนังสือพิมพ์ไทย, (พระนคร สำนักพิมพ์รวมสาส์น, 2509), หน้า 9.

²พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม, บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (2475 - 2488), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2520) หน้า 125 - 127.

สำหรับวิทยุและโทรทัศน์นั้น จะเห็นได้ว่าข่าวสารส่วนมากเป็นข่าวของรัฐบาล ซึ่งแม้ว่าจะให้ประโยชน์ในส่วนที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครองประเทศก็ตาม แต่ก็เป็นการให้ภาพเพียงครึ่งเดียว และการให้บริการมักเน้นหนักทางด้านบันเทิงเรีงรมย์ และสนุกสนานเป็นสำคัญ เช่น รายการดนตรี ภาพยนตร์ รายการชิงโชค หรือมีละเล่นที่ชวนการไปเยือนหรือเปิดสถานที่สำคัญของคนสำคัญทั้งหลาย ซึ่งโดยทั่วไปแล้วก็ไม่เกี่ยวข้องการพัฒนาประชาธิปไตย¹

และจากการสัมมนาแห่งชาติว่าด้วยวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ เรื่อง การส่งเสริมรายการให้มีคุณค่าครั้งที่ 1 ที่จังหวัดชลบุรี ระหว่างวันที่ 22 - 26 พฤษภาคม 2515 นั้น ที่ประชุมได้ยอมรับกันว่า "รายการส่วนใหญ่เป็นรายการบันเทิงที่ไร้สาระและสนุกเอาเสียเกินไป"² ซึ่งถ้าจะว่าไปแล้ว บรรดาข่าวสารความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่มีส่วนช่วยเป็นอย่างมากที่จะทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ให้คำตอบยืนยันว่าวิทยุและหนังสือพิมพ์นั้นมีบทบาทอย่างมากโดยเฉลี่ยทุกภาคพบว่ามีร้อยละ 69.07 ประชาชนได้รับข่าวสารต่าง ๆ จากสื่อมวลชนประเภทวิทยุ และหนังสือพิมพ์³ ซึ่งก็เป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสื่อมวลชนที่มีต่อประชาชนสำหรับหนังสือพิมพ์นั้น ถือได้ว่าเป็นสื่อที่มีลักษณะเป็นสถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่รวบรวมและเจาะข่าว เพื่อแพร่กระจายไปยังมวลชนผู้สนใจ หนังสือพิมพ์รวมทั้งสื่อมวลชนอื่น ๆ

¹ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2516) หน้า 105.

² วรรณิการ์ อันทชัย "การสัมมนาแห่งชาติ วิทยุ, โทรทัศน์เพื่อการศึกษา" วารสารยูงทอง (กรกฎาคม 2512) : 43.

³ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์ รายงานผลการวิจัยเรื่อง ลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย หน้า 49.

มีอิทธิพลก่อให้เกิดพฤติกรรมร่วมหรือสาธารณะมติ (Public Opinion) คือ ความคิดเห็นรวมของประชาชน อันมีอิทธิพลในการสร้างค่านิยมให้กับประชาชน¹

ถ้าหากจะพูดถึงบทบาทของหนังสือพิมพ์ในการสร้างค่านิยมประชาธิปไตยให้กับประชาชนมากน้อยแค่ไหนนั้น ก็จะถูกได้จากนโยบายของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับซึ่งเจ้าของหนังสือพิมพ์มีส่วนอย่างมากในการกำหนดนโยบาย

หากพิจารณาในประเทศไทยแล้วหนังสือพิมพ์ถือเป็นธุรกิจของเอกชน เจ้าของหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จึงมักมีนโยบายเสนอเนื้อหาที่จะช่วยให้กิจการของตนมีกำไรมากที่สุดและมีความมั่นคงในตลาดสูงสุด ดังนั้น การเลือกเนื้อหาส่วนใหญ่จึงเลือกในสิ่งที่เจ้าของหนังสือพิมพ์คิดว่าตลาดต้องการ ถ้าพิจารณาในแง่ธุรกิจแล้ว หนังสือพิมพ์จึงต้องทำเพื่อการค้า เพื่อนำเงินมาปรับปรุงกิจการ จะหาทุนทำหนังสือพิมพ์ที่ขาดทุนโดยทำด้วยอุดมคติจริง ๆ จึงหาไม่ได้ เพราะในที่สุดเพื่อการปรับปรุงกิจการจึงต้องทำเพื่อการค้า โดยเราจะดูได้จากรายได้ของกิจการหนังสือพิมพ์ ซึ่งประมาณ 2 ใน 3 ถึง 3 ใน 4 ของรายได้ทั้งหมดของหนังสือพิมพ์ได้มาจากบริษัท ห้างร้าน และผู้ประกอบการที่มีความมั่งคั่ง ส่วนรายได้จากผู้อ่านจะได้เพียง 1 ใน 3 หรือ 1 ใน 4 เท่านั้น สิ่งที่น่าสนใจให้เห็นข้อเท็จจริงข้อนี้ก็คือ เนื้อหาที่โฆษณาในหนังสือพิมพ์จะขยายออกไปเรื่อยๆ และมักมีการโฆษณาด้านพิเศษ (Supplementary Service) เพื่อแนะนำหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาโฆษณา เช่น ฉบับครบรอบปีของบริษัท เอกชน และหน่วยราชการ ฉบับแนะนำบ้านจัดสรร เป็นต้น ซึ่งเป็นวิธีการเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับหนังสือพิมพ์นั้น ๆ² ฉะนั้น สื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์จึงมีข่าวประเภทไร้สาระมากมาย เพื่อที่จะเอาใจตลาดในการทำธุรกิจการค้า ส่วนสื่อมวลชนประเภทอื่น ๆ เช่น วิทยุ และโทรทัศน์ ก็มุ่งให้

¹ ยุทธวัฒน์ ภัทธราภาณุภัทร "น.ส.พ.กับการก่อสร้างสาธารณะมติ" นิเทศสาร 7

(พฤศจิกายน 2521) : 5

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

ความบันเทิงและสนุกสนานเป็นส่วนใหม่¹

บทบาทและพฤติกรรมของสื่อมวลชนต่าง ๆ ในประเทศไทยดังกล่าวจึงมีอิทธิพลในการสร้างค่านิยมในค่านิยมความสนุกสนาน และขาดความสำนึกในการสนใจที่อยากมีส่วนร่วมทางการเมือง² ให้กับคนในประเทศ ซึ่งค่านิยมดังกล่าวนี้ไม่เอื้อต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ระบบราชการไทย

ในสังคมไทยนั้นระบบราชการมีอิทธิพลต่อความคิดความอ่านของคนไทยเป็นอันมาก เพราะเป็นระบบที่มีอำนาจครอบคลุมประเทศ มาตั้งแต่โบราณจนเกือบจะเป็นจารีตประเพณีและแม้ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศใน พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา การเมืองไทยก็ยังคงมีโครงสร้างจัดอยู่ในประเภทระบบอำนาจศักยาธิปไตย³ อาจกล่าวได้ว่า นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมา ได้มีระบบศักดินาของไทยหรือระบบเจ้าขุนมูลนายเป็นเครื่องหล่อหลอมสังคมไทยมาโดยตลอด ระบบราชการไทยได้สร้างลัทธิสายการบังคับบัญชานิยม (Hierarchicalism)⁴ ให้เกิดขึ้นในสังคมไทยเป็นผลทำให้ลักษณะ

¹จาระไน แก้วโกศล, "หนังสือพิมพ์ในระบบความรับผิดชอบต่อสังคม" นิเทศสาร 7 (เดือน มีนาคม 2522) : 33.

²ยุทธวัฒน์ ภัทรภาณุภัทร, น.ส.พ.กับการก่อกองการฉ้อโกง, หน้า 5.

³ปฐม มณีโรจน์, "ข้าราชการประจำกับการเมืองระบบพรรค" วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์ 14 (ตุลาคม 2517) : 430

⁴William J. Siffin, The Thai Bureaucracy Institutional Change and Development, p.17.

ความคิดของคนไทยที่สืบทอดมาจนกระทั่งทุกวันนี้ว่า การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในสังคมต้องเป็นไปตามลำดับชั้น (Hierarchical) คือมาจากเบื้องบน¹

ระบบราชการไทย (Bureaucracy) ได้เริ่มปรากฏเป็นรูปร่างอย่างจริงจังในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นผลจากการปฏิรูประบบราชการไทยในปี พ.ศ. 2435²

ระบบราชการไทยได้สร้างค่านิยมความคิดความอ่านของคนไทยที่เรียกว่า วัฒนธรรมในค่านิยมชั้นปกครองและชนชั้นผู้ถูกปกครอง ที่เห็นได้ชัดคือระบบเจ้าขุนมูลนายไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน หรือระบบศักดินาของไทย ทำให้ประชาชนโดยทั่วไปมองเห็นข้าราชการเป็นเจ้าขุนมูลนายไปทั่ว เพราะระบบการเมืองกับระบบราชการของไทยแต่เดิมไม่สามารถจะแยกออกจากกันให้เห็นได้ชัดเจนและยังมีความเหลื่อมล้ำซับซ้อนกันทั้งในค่านิยมอำนาจหน้าที่ และตัวบุคคล³

ในส่วนความสัมพันธ์ในระบบราชการไทยระหว่างข้าราชการกับประชาชนนั้น ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก็เป็นไปในลักษณะระบบอุปถัมภ์ คือ เจ้านายที่เป็นข้าราชการชั้นสูงจะเป็นผู้ขบเลี้ยงให้ความอุปถัมภ์แก่ผู้อยู่ภายใต้ปกครอง ราษฎรที่อยากเป็นใหญ่เป็นโตก็ต้องฝากเนื้อฝากตัวกับเจ้านายจึงเกิดความสัมพันธ์ลักษณะที่เรียกว่า ระบบ

¹ปรีดี บุญซื่อ, "ราชการบริหารกับการเมืองไทย" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา 9 (กุมภาพันธ์ 2513) : 35.

²David A. Wilson, Politics in Thailand (New York : Cornell University Press, 1962) p. 104

³สุทัศน์ นพกุลสุขสันต์, "การคลี่คลายขยายตัวของระบบราชการไทย" วารสารธรรมศาสตร์ 6 (กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม 2520) : 39.

เจ้านาย-ลูกน้อง¹ (Patran-Client Relationship) ในระบมราชอาณาจักรซึ่งเป็นระบบที่ควบคุมมากับการปกครองของประเทศตั้งแต่สุโขทัยลงมาและสืบทอดต่อเนื่องมาโดยตลอดเป็นระยะเวลาอันยาวนานหลายร้อยปีนั้น ระบบราชการหรือพวกข้าราชการนี้อยู่ในลักษณะได้เปรียบตลอดเวลาสืบเนื่องจากการเป็นข้าราชการบริหารของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทำให้มีอำนาจเมื่อได้รับมอบหมายจากกษัตริย์กลายเป็นผู้มีอภิสิทธิ์และอำนาจ เช่น ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองเป็นผู้ทำงานต่างพระเนตรพระกรรณ เป็นต้น นอกจากนั้นค่านการศึกษาก็มีโอกาสได้เรียนรู่มากกว่าประชาชนธรรมดาสามัญ ข้าราชการทั้งหลายที่ได้รับมอบอำนาจจากกษัตริย์ก็มีอำนาจในการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงทางการเมืองต่าง ๆ ลักษณะการดำเนินการทางการเมืองบริหารนั้นก็จะเป็นไปในลักษณะแนวตั้ง (Vertical Orientation) คือจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง โดยไม่มีกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มผลักดันหรือพรรคการเมืองใดเข้าไปขัดขวางหน่วงเหนี่ยว หรือมีการริเริ่มจากเบื้องล่าง คือจากประชาชนธรรมดาสามัญไปสู่เบื้องบนแต่อย่างใด ซึ่งหลักฐานนี้จะเห็นได้จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวกับการจัดตั้งระบบการปกครองท้องถิ่นตอนหนึ่งว่า "ประเทศอื่น ๆ ราษฎรเป็นผู้ขอให้ทำ พระเจ้าแผ่นดินจำใจทำในเมืองไทยเรานี้เป็นแต่พระเจ้าแผ่นดินคิดเห็นว่าควรจะทำเพราะจะเป็นการเจริญแก่บ้านเมืองและเป็นความสุขแก่ราษฎรทั่วไปจึงคิดทำการฝึกกันตรงกันข้าม"² จากลักษณะการยอมรับและยกย่องข้าราชการเป็นผู้มีเกียรติสูงและข้าราชการมีอำนาจวินิจฉัยสั่งการใด ๆ ได้ โดยขึ้นอยู่กับดุลยพินิจนั้น ทำให้ข้าราชการยิ่งระดับสูงขึ้นไปก็ยิ่งมีอำนาจมากขึ้นเท่านั้น โดยเฉพาะปัจจุบันระบบราชการได้แผ่ขยายไปทั่วเกือบทุกหน่วยของสังคม ค่านิยมของคนทั่วไปก็ยังนิยมรับราชการ และนิยมยศเครื่องแบบต่าง ๆ อยู่

¹ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเมืองไทย" การเมืองและสังคม, (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519) หน้า 6.

²กรมศิลปากร พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครอง (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2493), หน้า 57.

จะเห็นได้ว่าแม้จะได้มีพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2519 ออกมาเพื่อ เลิกชั้นข้าราชการเปลี่ยนเป็นระบบการพิจารณาโดยจำแนกตำแหน่งแทนก็ตาม แต่ยศและ เครื่องแบบก็ยังคงใช้เหมือนเดิม แม้ผู้แทนราษฎรเองก็ยังมีเครื่องแบบที่คล้ายข้าราชการ

โดยลักษณะของระบบราชการดังกล่าวมีผลสะท้อนทำให้เกิดค่านิยมในเรื่อง อาวุธอำนาจนิยม อนุรักษนิยม และการขาดความสำนึกในการมีส่วนร่วมทางการเมือง คือค่านิยมของประชาชนที่รอคอยให้ผู้ที่เหนือกว่าตนเป็นผู้ริเริ่มแก้ปัญหาแต่ฝ่ายเดียวขาด ความกระตือรือร้นที่จะแก้ปัญหาหรือเผชิญปัญหาทางการเมืองด้วยความมั่นใจในตัวเอง และเกิดความคิดว่าปัญหาของบ้านเมืองนั้นเป็นเรื่องของนายท่านราษฎร เป็นแต่เพียงผู้คอย รับขลหรือผู้ตามที่ดีเท่านั้น ทำให้มีลักษณะเป็นผู้คอยตามหรือลี้ภัยผู้อื่นอยู่ทั่วไปลักษณะค่านิยมดังกล่าวนี้จึงเป็นอุปสรรคและไม่เอื้อต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตย

ค่านิยมทางการเมืองของสังคมไทย

สภาพของสังคมไทยดังได้กล่าวมาแล้วนั้นได้เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการสร้างค่านิยม (Value) ในสังคมไทย โดยเฉพาะค่านิยมทางการเมือง (Political Value) ที่มีส่วนต่อการเอื้ออำนวยหรือเป็นอุปสรรคต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตยของไทย

การสร้างค่านิยมของคนในสังคมหนึ่ง ๆ หรือการสร้างค่านิยมทางการเมืองของคนในสังคมจะเกิดขึ้นก็โดยกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของสังคม (Political Socialization)¹ ซึ่งจะผ่านทางสถาบันที่สำคัญ 4 อย่าง คือ (1) ครอบครัว (2) เพื่อนร่วมรุ่น และกลุ่มสังคมที่เป็นอยู่ เช่น ระบบราชการหรือสถานที่ ๆ ทำงาน เป็นต้น (3) สื่อมวลชนต่าง ๆ (4) โรงเรียนซึ่งเป็นสถาบันที่ให้การอบรมในเมืองต้น

¹Kenneth P. Langton, Political Socialization (New York : Oxford University Press, 1969) p.20.

จนถึงระดับอุดมศึกษา เช่น มหาวิทยาลัย เป็นต้น

ค่านิยมนี้จะมีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมของคน ค่านิยมนี้เราหมายถึงสิ่งที่คนทั่ว ๆ ไปเข้าใจว่าเป็นทัศนคติ (Attitude) หรือไม่ก็ความรู้สึก (Feeling) หรือไม่ก็ ความเห็น (Opinion) ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ แม้สิ่งที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ เช่น นรก สวรรค์ พระเจ้า

ควยเหตุว่าค่านิยมนี้คือแนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งซึ่งปรารถนา ซึ่งมีอิทธิพลในการเลือกประพฤติปฏิบัติของมนุษย์รวมไปถึงสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาและนำมาซึ่งการหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติ¹ ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า ค่านิยมนี้มีอิทธิพลต่อการแสดงออกโดยพฤติกรรมของมนุษย์อย่างมาก ในส่วนที่เกี่ยวกับกรปกครองระบอบประชาธิปไตยนี้ เราจะพิจารณาเฉพาะสิ่งที่เป็นค่านิยมทางการเมืองของคนไทย

การที่เรามาพิจารณาเรื่องค่านิยมทางการเมือง เนื่องจากว่า ระบบการเมืองแต่ละระบอบนั้น อันที่จริงมิได้เป็นผลผลิตของสิ่งที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น กฎหมาย รัฐธรรมนูญ แต่อย่างเดียวยังรวมไปถึงวัฒนธรรม จารีตประเพณี วิถีชีวิต และความรู้สึกนึกคิดของคนในประเทศนั้น ๆ ด้วย ซึ่ง Almond เรียกว่าวัฒนธรรมทางการเมือง เรื่องนี้ Almond ได้ยกตัวอย่างประเทศอังกฤษกับสหรัฐอเมริกา เป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างเดียวกัน แต่มีระบบการเมืองแตกต่างกัน ในขณะที่หลายประเทศในยุโรปมีระบบการเมืองอย่างเดียวกัน แต่มีวัฒนธรรมทางการเมืองต่างกัน และ Almond

¹Robin M. Williams .ใน Encyclopedia of the Social Science อังใน ปราโมทย์ นาคทรพ, "ค่านิยมของผู้นำกับการพัฒนา" วรรณไวทยาการ โครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (พระนคร : โรงพิมพ์สมานลงคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514), หน้า 74.

ชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเชื้อต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย¹ เพื่อให้เข้าใจคำว่าวัฒนธรรมทางการเมืองให้ชัดเจนยิ่งขึ้น Almond และ Powell ได้เสนอว่า วัฒนธรรมทางการเมืองนั้นเป็นความรู้สึกหรือการอบรมที่คนแต่ละคนได้รับมา ซึ่งจะทำให้การกระทำของคนแต่ละคนนั้นมีความหมาย แต่เป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ที่เห็นได้ไม่ชัดเจนประกอบด้วย (1) Cognitive Orientation ได้แก่ ความโน้มเอียงในด้านความรู้ เช่น ความรู้ในเรื่องระบอบการปกครอง ความเชื่อทางการเมือง (ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่ถูกต้องหรือไม่ก็ตาม) (2) Affective Orientation ได้แก่ ความโน้มเอียงด้านอารมณ์ เช่น ความรู้สึกที่มีต่อระบอบการปกครอง องค์การทางการเมือง (3) Evaluative Orientation ได้แก่ ความโน้มเอียงในเชิงประเมิน เช่น การใช้ดุลยพินิจ, การคาดคะเนที่คิดว่าระบบการเมืองนี้จะใช้ได้หรือไม่ เหมาะสมหรือไม่กับประเทศ² หมายความว่า ในที่สุดแล้วการศึกษาระบบการเมืองน่าจะหันมาให้ความสนใจต่อบุคคลแต่ละคนมากขึ้นหากเราสามารถเข้าใจความรู้ (Cognitive Orientation) ความรู้สึก (Affective Orientation) และความเห็น (Evaluative Orientation) เราก็จะสามารถเข้าใจถึงการเมืองในประเทศนั้นได้ใกล้เคียงความจริงที่สุด ซึ่งเป็นการตีความหมายระบบการเมืองในลักษณะที่กว้าง โดยหมายถึงรูปแบบการปกครอง (Form of Government) อุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology) และวิถีชีวิตของคนในสังคม(way of life)³

¹Gabriel A Almond, Comparative Political System in Political Behavior, A Reader in Theory and Research, edited by Heing Eulau, Samuel J.Eldersveld and Morris Janowitz, (Illinonis: Free Press, 1956), p.36.

²Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell Comparative Politics : A Development Approach (Boston and Toronto : Little Brown and Co, 1966), p.50.

³กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า 1 - 22.

ซึ่งการศึกษาค่านิยมทางการเมือง หรือวัฒนธรรมทางการเมืองนี้ Lucian Pye
 ที่ว่าเป็นการ เชื่อมการศึกษาจิตวิทยาของบุคคลแต่ละคนกับการศึกษากลุ่มคนส่วนใหญ่ทั้งหมด
 ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจระบบทั้งหมด มิใช่ส่วนหนึ่งส่วนใดของระบบการเมืองเท่านั้น¹

ในส่วนของค่านิยมทางการเมืองของการปกครองระบอบประชาธิปไตยไทยก็มีนัก
 วิชาการศึกษาวิจัยพบว่าการที่การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะเจริญและพัฒนาได้ดี
 แคล้วคลาดนั้นขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางการเมืองหรือค่านิยมทางการเมืองของคนในประเทศนั้นๆ
 ว่าเอื้อต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากน้อยแค่ไหน ดังจะเห็นได้จากการศึกษา
 วิจัยของ Almond และ Verba ได้ศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ
 ประชาธิปไตยจาก 5 ประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมัน เม็กซิโก และอิตาลี
 พบว่าประเทศที่ประชาธิปไตยมีความเจริญและพัฒนาได้แก่สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ
 ผลก็เพราะว่าคนในประเทศทั้งสองมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องและเอื้อต่อการ
 ปกครองระบอบประชาธิปไตยมาก สำหรับเยอรมันพบว่ามีวัฒนธรรมทางการเมืองที่
 ระบอบประชาธิปไตยระดับปานกลาง ผลก็เพราะว่าคนในประเทศเยอรมันมีวัฒนธรรมทาง
 การเมืองที่สอดคล้องและเอื้อกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยระดับปานกลาง ส่วน
 เม็กซิโก และอิตาลี การปกครองระบอบประชาธิปไตยล้มลุกคลุกคลานตลอดมานั้น พบว่า
 เพราะคนในสองประเทศดังกล่าวนี้มีวัฒนธรรมทางการเมืองอยู่ในระดับต่ำ คือไม่ค่อยเอื้อ
 ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย²

---

¹Lucian W.Pye and Sydney Verba, Political Culture and Political Development, (Princeton : Princeton University Press, 1965), p.6.

²Gabriel A.Almond and Sydney Verba, The Civic Culture : Political Attitude and Democracy in Five Nations An Analysis and Study (New Jersey : Princeton University Press, 1972) p. 45.

สำหรับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้นได้มีนักวิชาการหลายท่าน
ศึกษาพอสรุปได้ดังนี้¹

1. เป็นผู้มีจิตใจพร้อมที่จะสนับสนุนหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่ง
ก็คือเห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นระบอบการปกครองที่ดีที่สุดในการ
ระบอบการปกครองทั้งหลายที่มีอยู่ เรียกได้ว่ามีศรัทธาจนถือเป็นอุดมการณ์ทางการเมือง
2. เป็นผู้ที่ยึดมั่นในความสำคัญและศักดิ์ศรีของมนุษย์คือถือว่ามนุษย์ทุกคนนั้น
มีความสำคัญเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะยากดีมีจน ย่อมให้การเคารพซึ่งกันและกัน ก็คือมีความ
รู้สึกกว่า แต่ละคนมีคุณค่าในตัวเอง
3. เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในความเสมอภาคของบุคคลอื่น คือ ถือว่าทุกคนนั้น
เท่าเทียมกันในโอกาสทางการเมือง
4. เป็นผู้ที่ยึดถือในกติกา ของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ก็คือการยอมรับ
หลักนิติเสียดียงมากในการตัดสินใจ และกติกาทางการเมือง เช่นการเปลี่ยนแปลง
ทางการเมืองเป็นไปตามรัฐธรรมนูญเป็นต้น
5. เป็นผู้ที่เคารพในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ซึ่งก็คือการเคารพในกติกา,
กฎระเบียบต่าง ๆ ที่มีอยู่โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น การใช้เสรีภาพก็ย่อมไม่เกินขอบ
เขตจนไปทำลายเสรีภาพของผู้อื่น
6. เป็นผู้ที่สนใจการมีส่วนทางการเมือง และการปกครอง คือไม่เพิกเฉย
ต่อการเมือง ไม่ถือว่าการเมืองเป็นเรื่องสกปรก โดยปล่อยให้บุคคลบางกลุ่มดำเนินการ
ปกครองไปตามอำเภอใจ หรือคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องของคนบางกลุ่มเท่านั้น

¹พินันท์ นาคะตะ, "ประชาธิปไตย ความหมาย บัญญัติเบื้องต้นและการสร้าง
จิตใจ" วารสารธรรมศาสตร์ 3 (กุมภาพันธ์ 2517) : 14 - 18.

7. เป็นผู้ที่มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตนและมีความเชื่อมั่นในตนเอง ก็คือเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมายโดยไม่ฝ่าฝืน และมีจิตใจที่เรียกว่า สาธารณประโยชน์ จิต (Public Spirit) เพื่อช่วยเหลือส่วนรวม

8. เป็นผู้ที่มีมองโลกในแง่ดี และมีความไว้วางใจผู้อื่น

9. เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในความสามารถของบุคคลอื่นก็คือการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่มองโลกในแง่ร้าย

10. เป็นผู้ที่มีรู้จักวิพากษ์วิจารณ์ และมีเหตุผลในทางสร้างสรรค์ ซึ่งก็หมายถึง การเป็นผู้ที่ยึดถือเหตุผลเป็นสำคัญในการทำงานหรือกระทำการใด ๆ เพื่อการสร้างสรรค์สังคมที่ดี

11. เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่และสถาบันของทางราชการ ซึ่งลักษณะนี้ก็คือการไว้วางใจผู้อื่น หรือผู้แทน และการยอมรับกฎเกณฑ์ที่จะรักษาสังคมไว้ให้มีระเบียบ โดยไม่คิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างต้องขึ้นกับตัวเอง ตลอดคือการยึดถือหลักการสำคัญกว่าตัวบุคคล

12. ไม่เป็นผู้มีจิตใจเป็นเผด็จการ ซึ่งการมีจิตใจแบบเผด็จการนั้นได้แก่ การมอบความรับผิดชอบทุกสิ่งทุกอย่างไว้กับผู้นำ การชอบใช้อำนาจเด็ดขาด การอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ การนิยมระบบเจ้าขุนมูลนายไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน การไม่ยอมรับความแตกต่างของผู้อื่น ในการใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคล และการยึดมั่นในค่านิยมแบบเผด็จการ ซึ่งก็คือการมีความคิดที่ตรงข้ามกับประชาธิปไตยนั่นเอง

จากการศึกษาถึงสภาพสังคมไทยซึ่งมีผลต่อการสร้างค่านิยมทางการเมืองของคนไทยส่วนใหญ่ นั้น เราพอจะวิเคราะห์ถึงค่านิยมทางการเมืองของสังคมไทยได้ดังนี้

1. อำนาจนิยม หรืออาจจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นค่านิยมเรื่องเจ้าขุนมูลนายไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน หมายถึงลักษณะของการยอมรับในเรื่องอำนาจ ซึ่งพอจะแยกออกได้เป็นบุคคล 2 ชั้น ดังกล่าวคือชนชั้นผู้ปกครอง จะเป็นผู้นิยมการใช้อำนาจถือว่าเจ้านาย

หรือข้าราชการเป็นคนของพระมหากษัตริย์ ย่อมเป็นผู้มีอำนาจ และเกียรติยศ เป็นที่เคารพยำเกรงในบารมีซึ่งข้าราชการ หรือชนชั้นผู้ปกครองของไทยจะมีทัศนคติ ค่านิยม และความรู้ลึกซึ้งเช่นนั้น และคาดหวังที่จะให้คนทั่วไปปฏิบัติตน เช่นนั้นด้วย¹ ความคิดที่จะบริการหรือรับใช้ประชาชนนั้นจึงไม่มี และยังถือว่าตนเองนี้เป็นผู้ปกครองอยู่เสมอ ประชาชนยังไม่มีความรู้ในเรื่องการบ้านการเมืองเพียงพอบุคคลอีกชนชั้นหนึ่งคือ ชนชั้นผู้ถูกปกครอง คือประชาชนทั่วไป ในปัจจุบันก็ยอมรับในเรื่องอำนาจของผู้ปกครอง เป็นคนนอกเหนือไม่ต่อต้าน การใช้อำนาจของผู้ปกครอง ไม่คิดกระทำการรุนแรง² ซึ่งค่านิยมดังกล่าวนี้เป็นผลที่มาจากอิทธิพลของระบบศักดินาของไทย และพระพุทธศาสนา การมีค่านิยมในเรื่องอำนาจนี้ทำให้ยึดตัวบุคคลสำคัญกว่าหลักการ ความสัมพันธ์ส่วนตัวกับความสัมพันธ์ทางการเมือง มีความกระชับแน่นจากกัน³ และก่อให้เกิดความคิดที่ไม่เสมอภาคกันในสังคม

2. อิสระนิยม หมายถึงลักษณะที่ไม่ชอบกฎเกณฑ์มักไม่ยึดถือระเบียบ ข้อบังคับอันใดที่มีหลักเกณฑ์ยุ่งยากซับซ้อนแล้วไม่ชอบทำ มักไม่ชอบผูกพันกับระเบียบ ชอบความเป็นอิสระเสรีไม่ชอบรวมกลุ่ม หรือทำงานเป็นกลุ่มมัก เหมือนที่นักวิชาการบางท่านถือว่าคนไทยมีลักษณะนิสัยอิสระ (Individualistic Behavior)⁴ หรือว่าสังคมไทย

¹ลลิต ชีรเวทิน, "การเมืองไทยกับประชาธิปไตย" รัฐศาสตร์สาร 1 (มีนาคม - เมษายน 2516) : 5.

²William J. Siffin, The Thai Bureaucracy Institutional Change and Development p.13 - 14.

³Fred W. Riggs, Thailand, the Modernization of a Bureaucratic Polity, p.15.

⁴David A. Wilson, Politics in Thailand p. 45.

เป็นแบบสังคมหลวม ๆ (Loosely Structure)¹ ซึ่งลักษณะค่านิยมดังกล่าวนี้ ก็
เป็นผลที่เกิดจากอิทธิพลของสภาพสังคมไทยที่เป็นสังคมเกษตรกรรมและชนบทรวมทั้ง
อิทธิพลของพุทธศาสนา

3. ชอบสนุกสนาน หมายถึงลักษณะที่ชอบสนุกสนานไม่ยึดถืออะไรจริงจังนัก
ซึ่งค่านิยมสนุกสนานของคนไทยนี้ไม่เฉพาะในเกมเท่านั้น ยังรวมไปถึงเรื่อง การเมือง
ศาสนา และการทำงาน² ซึ่งมักจะชอบสิ่งฉาบฉวยภายนอกโดยไม่พะวงถึงแก่นแท้ภายใน
หรือพูดให้ง่ายก็คือคนไทยหลงใหลแต่ รูปร่างนอก (Appearance) เนื้อหา (Substance)
ค่านิยมหรือทัศนคติที่แทรกซึมอยู่ตลอดทั่วไปในสังคมของคนไทยไม่ว่าจะเป็นชนชั้นไหน และ
เกี่ยวข้องกับรูปการทำชนิดใด³ ซึ่งค่านิยมดังกล่าวนี้ก็เป็นผลมาจากสภาพของสังคม
เกษตรกรรมและชนบทของสังคมไทยรวมทั้งสถาบันสื่อมวลชน

4. อาวุโส หมายถึงการเคารพนบถนอมต่อผู้ใหญ่และความสงบเสงี่ยม การ
ให้เกียรติแก่ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุเสมอ ผู้น้อยจะทำอะไรก็ต้องเกรงใจและเคารพนบถนอม
เน้นความมีสัมมาคารวะ⁴ และในขณะที่เดียวกันผู้ใหญ่ก็มักจะไม่ค่อยยอมรับฟังความคิด
เห็นของผู้ที่เด็กกว่าแม้บางครั้งความคิดเด็กอาจจะถูกก็ตาม ลักษณะนี้จะโน้มเอียงไปทาง
เผด็จการ ซึ่งค่านิยมอาวุโสนี้เป็นผลมาจากอิทธิพลของสภาพสังคมที่เป็นสังคมประเพณีนิยม
สถาบันครอบครัว สถาบันพุทธศาสนา รวมทั้งระบบราชการ

¹John F. Embree, Thailand : A Loosely Structured Social System, (ILL : American Anthropologist, 1950) p. 182.

²David A. Wilson, Politics in Thailand p. 84.

³ไพจิตร เอื้อทวีกุล, "ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับสังคมไทยและการศึกษาแผน
ตะวันตก" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 4 (ธันวาคม - กุมภาพันธ์ 2509 - 2510) : 15.

⁴ไพฑูริย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทยและหลักการพัฒนาชุมชน หน้า 100.

5. ขาดความสำนึกทางการเมืองในเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง ค่านิยมที่ถือว่าเรื่องของการเมืองการปกครองเป็นเรื่องของชนชั้นผู้ปกครองเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ประชาชนไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการเมืองการปกครอง ทศคนคติหรือค่านิยมนี้นำมาซึ่งการขาดความสำนึกทางการเมือง ในเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) ทำให้ไม่สนใจหรือขาดความรู้รักในเรื่องผลประโยชน์ของชาติ ซึ่งมีนักวิชาการกล่าวว่าคนไทยนั้นมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Political Culture)¹ คือขาดความสนใจ ไม่ได้ชวนชวนที่จะศึกษาเพื่อให้มีส่วนร่วมหรือเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวกับการเมืองมากนัก เพราะถือว่าการเมืองเป็นเรื่องของรัฐ คือเรื่องการเมืองเป็นเรื่องของรัฐบาลท่าน ประชาชนอย่างเรา ๆ ไม่เกี่ยวหรือการเมืองเป็นเรื่องสกปรก² ซึ่งค่านิยมนี้เป็นผลมาจากอิทธิพลของสภาพความเป็นมาทางการเมืองของไทย ซึ่งเป็นผลมาจากระบบศักดินาและระบบราชการ

6. อนุรักษ์นิยม หมายถึงลักษณะที่ชอบสภาพเดิมโดยถือว่าสิ่งที่มีอยู่นั้นมีลักษณะที่ดีอยู่แล้ว ไม่นิยมการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กระทั่งต้องการให้เปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป ชอบอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีเก่า ๆ ไม่ถือว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกัน ซึ่งก็มักจะโน้มเอียงไปในทางอำนาจนิยม และมักไม่เชื่อมโยงในระบบประชาธิปไตย³ ซึ่งค่านิยมดังกล่าวนี้เป็นผลที่เกิดจากอิทธิพลของสภาพสังคมไทยที่เป็นสังคมเกษตรกรรมและระบบราชการที่มีความต่อเนื่องกันมาเป็นเวลายาวนาน

¹ ลีชิต ซีรเวคิน, การเมืองไทยกับประชาธิปไตย หน้า 5.

² ไพบูลย์ ช่างเรียน, ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514) หน้า 62.

³ บรรพต วีระสัย และคณะ รัฐศาสตร์ทั่วไป (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 300.

จากการพิจารณาถึงค่านิยมทางการเมืองของคนไทยเมื่อเปรียบเทียบกับค่านิยมที่เชื่อต่อการเป็นประชาธิปไตยแล้วก็จะเห็นได้ว่าปัจจัยทางค่านิยมซึ่งสามารถวิเคราะห์จากสภาพโครงสร้างทางสังคมซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้และสร้างค่านิยมทางการเมืองของคนไทยนั้นยังมีลักษณะส่วนใหญ่เป็นอุปสรรคและไม่เชื่อต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอยู่

ค่านิยมทางการเมืองของคนไทยนี้ยังคงยึดมั่นอยู่ในจิตใจของคนไทยส่วนใหญ่ตลอดมาไม่มีการเปลี่ยนแปลง แม้จะเกิดเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญของประเทศในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 ก็ตามค่านิยมทางการเมือง และสภาพสังคมไทยก็ยังคงมีสภาพและโครงสร้างเหมือนเดิมมิได้มีการเปลี่ยนแปลงในสาระสำคัญของความคิดของคนไทยแต่อย่างใด

อันที่จริงแล้วการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 นั้นไม่ใช่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือการผลักดันทางสังคมแต่อย่างใด การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงดังกล่าว เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากความกดดันชั่วคราวทางการเมืองอันสืบเนื่องมาจากรัฐบาลทหารของ จอมพลถนอม กิตติขจร ที่ปกครองประเทศในขณะนั้น เป็นรัฐบาลที่สืบทอดอำนาจรัฐบาลทหารมาจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งปกครองประเทศเป็นเวลายาวนานถึง 10 กว่าปี ได้มีการประกาศใช้กฎอัยการศึก รวมทั้งยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2511 ซึ่งใช้เวลาในการร่างนานถึง 10 ปี โดยมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2515 แทน ทำให้ประชาชนไม่มีความหวังว่าจะมีรัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนชาวไทยเมื่อไร¹ ด้วยความกดดันทางการเมืองดังกล่าวเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพในทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย จึงเกิดกลุ่มนักศึกษาประชาชน อาจารย์ นักหนังสือพิมพ์และนักการเมืองจำนวน 13 คน โดยมีนายธีรยุทธ บุญมี อดีตเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเป็นผู้ประสานงาน ได้ชุมนุมเรียกร้องรัฐธรรมนูญเรียกร้องให้

¹ ประชาธิปไตย (1 มกราคม 2517) : 2

รัฐบาลกินอำนาจทางการปกครองให้กับประชาชนด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญภายในเวลา 6 เดือน¹ กลุ่มคนเหล่านี้ได้จัดให้มีการชุมนุมกันในวันที่ 5 ตุลาคม 2516 ณ บริเวณอนุสาวรีย์ทหารอาสา ข้างสนามหลวง และได้มีการตระเวนแจกใบปลิวให้กับประชาชนเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร และกลุ่มนี้ได้ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจสันติบาลจับกุมและตั้งข้อหาร้ายแรงว่าเป็นกบฏและเป็นคอมมิวนิสต์ และรัฐบาลจะไต่มาตรา 17 สอดสวนและตัดสินความ²

ต่อมาในวันที่ 9 ตุลาคม 2516 นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เริ่มมีปฏิบัติการต่อการจับกุม และข้อหาที่รุนแรงนั้น โดยได้มีการชุมนุมบริเวณลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรียกร้องให้รัฐบาลพิจารณาเรื่องนี้ด้วยความเป็นธรรม นักเรียนนักศึกษาประชาชน จากสถาบันต่าง ๆ ได้ทยอยเข้ามาสมทบในการเรียกร้องเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ และได้ทำหนังสือถึงรัฐบาลให้พิจารณาเรื่องการจับกุมผู้ต้องหาที่เรียกร้องรัฐธรรมนูญตามกระบวนการยุติธรรมแต่ทางรัฐบาลก็ได้ปฏิเสธคำเรียกร้องตลอดมา จากการปฏิเสธคำเรียกร้องดังกล่าวจึงทำให้เกิดปฏิบัติการจากนักเรียน นักศึกษา และประชาชน เข้าร่วมการเรียกร้องมากขึ้นตามลำดับ จนมีผู้เข้าร่วมชุมนุมเป็นจำนวนแสน ๆ คน และได้ย้ายสถานที่ในการชุมนุมเรียกร้องมารวมกันบริเวณสนามฟุตบอล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเป็นแกนนำได้ประกาศกำหนดให้รัฐบาลปล่อยกลุ่มผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญทั้งหมดในเวลา 12.00 น. วันที่ 13 ตุลาคม 2516 โดยไม่มีเงื่อนไข เมื่อไม่ได้รับคำตอบจากรัฐบาล ขบวนการนักเรียน นักศึกษา และประชาชนหลายแสนคนก็เริ่มทยอยเดินขบวนออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาตามถนนราชดำเนินอย่างมีค้ำพ้อมัดดิน³ ขบวนการนักเรียน นักศึกษา และประชาชน ดังกล่าวได้เคลื่อนมาชุมนุมที่ลานพระบรมรูปทรงม้า หน้าตึกรัฐสภา และในค่ำวันเดียวกันนั้น ด้วยพฤติกกรรม

¹ประชาธิปไตย (8 ตุลาคม 2516) : 2

²ประชาธิปไตย (8 ตุลาคม 2518) : 4

³ประชาธิปไตย (14 ตุลาคม 2516) : 1

ที่เอาจริงจังกับข้อเรียกร้องครั้งนี้ ทำให้รัฐบาลมีการไหวตัวอย่างหนัก และยินยอมปล่อย
 กลุ่มผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญทั้งหมด โดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ โดยขอเลื่อนการประกาศใช้
 รัฐธรรมนูญออกไปอีกระยะหนึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนโดยรัฐบาลจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญ
 ภายในเดือนตุลาคม 2517 แต่ในช่วงแห่งการสับสนและไม่ไว้วางใจกันระหว่างรัฐบาล
 กับนักเรียน นักศึกษา และประชาชน ทำให้เกิดการปะทะกันขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจ
 และขบวนการนักเรียน นักศึกษา และประชาชนเมื่อช่วง วันที่ 14 ตุลาคม 2516 ณ บริเวณ
 ข้างพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ในขณะที่ขบวนการนักเรียน นักศึกษา และ
 ประชาชน ส่วนใหญ่กำลังจะสลายตัวและทยอยกันแยกย้ายกลับบ้าน¹ จากการปะทะกัน
 ระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจกับขบวนการนักเรียน นักศึกษา และประชาชนดังกล่าวเป็นขบวนการทำ
 ให้กลุ่มดังกล่าวเกิดการรวมตัวกันอีกครั้งหนึ่งเพื่อต่อต้านกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจและในสาย
 วันเดียวกันนั่นเอง รัฐบาลก็ได้ใช้กำลังทหาร ตำรวจ และอาวุธหนักในการปราบปราม
 นักเรียน นักศึกษา และประชาชน จนมีการยิงแก๊สน้ำตา ระเบิด ปืน และปืนกลใส่ประ-
 ชาชนทำให้ผู้คนบาดเจ็บและล้มตายเป็นจำนวนมาก

การต่อสู้ระหว่างนักเรียน นักศึกษา และประชาชนด้วยมือเปล่ากับเจ้าหน้าที่
 ทหาร ตำรวจ ที่มีอาวุธอยู่ในมือดำเนินติดต่อกันอย่างหนัก 2 วัน เต็ม ในที่สุดจอมพล 9
 ฉัตรชัย จิตร นายกรัฐมนตรีก็ได้ประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 14
 ตุลาคม 2516 และได้ออกเดินทางไปต่างประเทศในวันที่ 15 ตุลาคม 2516 ในการนี้
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายสัญญา
 ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีบริหารราชการแผ่นดินสืบแทนต่อไป²

¹ ประชาชาติไทย (15 ตุลาคม 2516) : 8.

² ประชาชาติไทย (16 ตุลาคม 2516) : 2

จากเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นถึงสาเหตุการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นนั้น เป็นเรื่องของความถูกกดดันชั่วคราวทางการเมือง ซึ่งมิใช่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือเกิดจากการผลักดันทางสังคมแต่อย่างใด การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นแต่เพียงการเปลี่ยนตัวผู้ปกครองเท่านั้น เป็นการเปลี่ยนจากรัฐบาลทหารมาเป็นรัฐบาลพลเรือน¹ แต่สภาพการณ์หรือโครงสร้างสังคมต่าง ๆ ของไทยแม้หลัง 14 ตุลาคม 2516 มาแล้วก็ตามไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใดมากนัก สภาพสังคมเกษตรกรรม สังคมชนบท หรือสังคมประเพณีนิยมที่ยึดมั่นอยู่กับอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ไสยศาสตร์ ระบบศักดินา ระบบราชการ ระบบครอบครัว ซึ่งเป็นโครงสร้างหลัก ๆ ของสังคมไทยก็ยังคงเหมือนเดิมมิได้เปลี่ยนแปลงในสาระสำคัญแต่อย่างใด มากนักค่านิยมทางการเมืองของคนไทยที่ยังคงเป็นอุปสรรคและไม่เชื่อต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็ยังคงรักษาสถานภาพเดิมอยู่ สิ่งดังกล่าวนี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่น่ามาซึ่งความล้มเหลวของการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยในวันที่ 6 ตุลาคม 2519

---

¹ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, เอียงข้างประชาชน (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์
การพิมพ์, 2517) หน้า 20.